

Література

1. Федоров О. Погляди щодо біологічних чинників злочинної поведінки. *Trends in the scientific development*. 2021. № 2. С. 130.
2. Десятник А.А. Проблема актуальності кримінально-процесуальної профілактики в рамках нового КПК України. *Форум права*. 2012. № 1. С. 247-252.
3. Журавель А.П. Соціально-психологічні особливості та детермінанти формування особистості зі злочинною поведінкою. *Вчені записки*. 2020. № 76. С. 77-79.
4. Коновалова В.О., Шепітько В.Ю. Юридична психологія: академічний курс: підруч. Київ: Вид. Дім «Ін Юре», 2004. 424 с.
5. Яра О. Роль особи злочинця в механізмі злочинної поведінки. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 1. С. 115-117.
6. Бочелюк В.Й. Юридична психологія: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 336 с.

УДК 343.9(043.2)

Шаповал А.С., Яценко Д.І., здобувачі вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Шведова Г.Л., к.ю.н., доцент

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Питання кримінальної відповідальності неповнолітніх залишається актуальним, попри наявний розвиток людського суспільства. Дискусійним є саме поняття кримінальної відповідальності, адже воно є суто доктринальним і відповідно не зазначене в Кримінальному кодексі. Професор Строгович Михайло Соломонович вважав, що дана тема є надзвичайно важливою, адже правильне розуміння даного терміну відіграє першочергову роль у політичній, юридичній і соціальній сферах. Із його думкою не можна не погодитись, особливо коли справа йде про кримінальну відповідальність неповнолітніх, захист їх основоположних прав і свобод [1, с. 149]. За словами О.В. Змановської, на формування цієї верстви населення впливає багато факторів таких як: найближче оточення – родина, друзі, однолітки, соціальний статус, засоби масової інформації, культурне виховання, рівень надаваної освіти і подібне [2, с. 108]. Вважаємо дане уточнення суттєвим. Деструктивний характер вищезазначених чинників може сприяти виникненню проблем неосвіченості, безробіття, вживання алкоголю та наркотичних засобів, і як наслідок, нездорове сприйняття моральних цінностей суспільства, що, своєю чергою, провокує зростання злочинності. Суспільно небезпечні

протиправні діяння підлітків все більше набувають ознак жорстокого насильницького характеру, і, згідно з цим з'явилася потреба у розробці механізму правового регулювання відносин, пов'язаних з цим суб'єктом.

Дану тематику не оминули і сучасні автори, зокрема, у своїй дисертації Н.В. Кідіна розглянула кримінологічні засади індивідуалізації покарання неповнолітніх в Україні, визначивши її як принцип призначення покарання, що надає можливість надати точну оцінку діям неповнолітнього правопорушника, і як наслідок, призначити саме ту міру покарання, яка необхідна для цієї особи, щоб досягти основної мети покарання, яка передбачає не тільки кару, а й виправлення засудженого, та запобігання вчинення ним подальших кримінальних правопорушень [3, с. 2]. Адже призначення покарання у вигляді позбавлення волі, може спровокувати тяжчі наслідки, зумовлені переміщення неповнолітнього з однієї суспільної сфери в іншу, що може супроводжуватися формуванням негативних життєвих установок. Г.Й. Шнайдер, керуючись соціологічними дослідженнями, також дійшов висновку, що підлітки, підлягаючи покаранню у такому віці стають вже дорослими злочинцями, з огляду на швидке засвоєння протиправних форм поведінки [4, с. 193]. Особливістю неповнолітніх як суб'єктів кримінального права є те, що вони ще не мають стійкої психіки, відсутній певний життєвий досвід, навички, зрілість, знання, які характерні для дорослого. Тому вони є особливим суб'єктом, і не можуть притягатись до відповідальності за правопорушення на рівні з дорослою людиною.

Протилежним є ставлення до даного питання М.О. Скрябіна, який ще в радянські часи зазначив, що найефективнішими видами покарання для неповнолітніх є виправні роботи, громадська догана та позбавлення волі, аргументувавши свою позицію обов'язком правопорушника відшкодувати заподіяну шкоду [5, с. 265]. На жаль, дана тенденція зберігається й донині, тому що саме позбавлення волі є найпоширенішим видом покарання, що застосовується до даного прошарку населення. З думкою яких авторів маємо погодитись, вирішимо проаналізувавши чинне законодавство України.

Законодавець, беручи до уваги ознаки, якими наділені неповнолітні як суб'єкти кримінальної відповідальності, чітко встановив у розділі XV види покарань, умови звільнення від кримінальної відповідальності та покарання тощо. Коли ми говоримо про систему покарань неповнолітніх, мається на увазі встановлений законом вичерпний перелік покарань, обов'язкових до виконання, у разі вчинення відповідними суб'єктами протиправних дій. В чинному Кримінальному кодексі покарання систематизовані за схемою розміщення за ступенем тяжкості - від менш суворого до найбільш суворого.

Варто приділити увагу такій ознаці даного суб'єкта кримінальних правовідносин як вік, оскільки це є основоположним критерієм, який

відрізняє неповнолітню особу від інших суб'єктів. За загальним правилом, кримінальна відповідальність для неповнолітніх настає у 16 років. Проте, Кримінальним кодексом передбачено зниження віку кримінальної відповідальності до 14 років, наприклад, у разі нанесення тяжких тілесних ушкоджень. Дане положення закріплене у статті 22 Кримінального кодексу України.

Зважаючи на те, що неповнолітні є особливим суб'єктом кримінального права, відповідальність за ті ж самі правопорушення не така сувора, а покарання є пом'якшеними, а їх перелік є обмеженим. Загалом, до осіб, що вчинили кримінальне правопорушення, застосовується встановлена Кримінальним кодексом система покарань. Проте, вважається що даний механізм не є досконалим та є необхідним переглянути методи покарання неповнолітніх. Зокрема, даної позиції також дотримуються такі науковці в галузі юриспруденції: Н.Л. Березовська, Т. Гончар, В.М. Бурдін та інші. Отже, ця система складається з дванадцяти пунктів, однак через обставини, що були до цього вказані, до неповнолітніх осіб застосовуються покарання у вигляді п'яти основних: штраф, громадські роботи, виправні роботи, арешт, позбавлення волі на певний строк. Водночас штраф може виступати як і додаткове покарання, якими також є позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Штраф, за своєю природою, є менш суворим покаранням, що являє собою грошове стягнення, й застосовується у разі, якщо особа має власний дохід чи майно, а при його відсутності можуть застосовуватись покарання у вигляді громадських або виправних робіт. Також особа, за вироком суду, може бути ізольована до місць спеціального призначення, тобто арештована. Такий вид покарання є менш суворим, аніж ті що призначаються повнолітнім особам за ті самі правопорушення. Найбільш суворим покаранням для неповнолітніх, що передбачений Кримінальним кодексом України є позбавлення волі на певний строк, що призначається на строк від шести місяців до п'ятнадцяти років (внаслідок вчинення особою особливо тяжкого злочину з умисним позбавленням життя людини). Водночас причина застосування саме цієї міри покарання, а не заміна її на менш сувору, має бути вмотивована у вироку суду.

Для того, щоб правильно та адекватно кваліфікувати та призначити покарання неповнолітній особі, суд обов'язково повинен враховувати всі можливі фактори, що можуть певним чином вплинути на кінцевий вирок, в нашому випадку, обставини що обтяжують та пом'якшують кримінальну відповідальність. По-перше, це фізичні властивості суб'єкта: вік, стан здоров'я особи. Якщо особа не досягла мінімального віку настання кримінальної відповідальності, то вона взагалі не буде притягатись за нормами, що передбачені Кримінальним кодексом України, по-друге, психічний стан здоров'я має вирішальне значення.

Якщо суд визнає особу психічнохворою, за попередньо проведеною судово - медичною експертизою, враховуючи тяжкість вчинення правопорушення, до неї можуть бути застосовані примусові заходи медичного характеру. Також, наявність в особі розумових вад, які не пов'язані із психічним здоров'ям, можуть слугувати обтяжувальними обставинами. Суд ще враховує моральну позицію неповнолітнього щодо вчинення правопорушення, бо ця ознака може бути як обтяжувальною, так і пом'якшувальною. Враховуються сімейні відносини з батьками, виховання, умови життя, стосунки з однолітками, рівень розвитку, поведінка в соціумі загалом.

Проаналізувавши вищезазначене, можемо дійти висновку, що наразі законодавство у сфері кримінальної відповідальності неповнолітніх направлене в цілому на індивідуалізацію вчиненого такою особою кримінального правопорушення з подальшим урахуванням обставин, що мають значення до справи. Також при визначенні покарання для неповнолітніх все частіше прослідковується тенденція до застосування принципів гуманізму, справедливості, економії кримінальної репресії, що зумовлено значним розвитком системи законодавства та судової практики, запозичення досвіду закордонних держав. Основними ознаками що вирізняють покарання неповнолітніх, є менша кількість видів покарань, коротші терміни відбуття, інші умови призначення. Нехтування цими чинниками часто призводить до судової помилки під час розгляду даного типу справ, що в черговий раз доводить їхню актуальність та необхідність врахування їх у вдосконаленні сучасної правової системи. Тому, щодо даного аспекту, маємо погодитися з думкою Н.В. Кідіної, Г.Й. Шнайдера, вважаємо, що розширення видів покарань могло б сприяти частковому розв'язанню проблеми щодо індивідуалізації кримінальної відповідальності. Варто було б задуматися над тим, щоб додати більше заходів виховного характеру до тих, що вже містяться у законодавстві, тому що вони сприятимуть позитивному впливу на особу.

Література

1. Школа С.М. Кримінальна відповідальність: загальна характеристика та форми реалізації. *Право і суспільство*. 2012. № 6. С. 149–153.
2. Свириденко О.А. Психолого-правова характеристика тяжких насильницьких злочинів неповнолітніх: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 19.00.06 «Юридична психологія» (081 – Право). Київ, 2018. 222 с.
3. Кідіна Н.В. Кримінологічні засади індивідуалізації покарання неповнолітніх в Україні: дис.... д-ра філософії: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 2021. 258 с.
4. Мирошніченко Н.М. Деякі пропозиції вдосконалення законодавства щодо заходів кримінально-правового впливу на неповнолітніх. Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані: монографія / за ред. О.В. Козаченка, Є.Л. Стрельцова. Миколаїв: Іліон, 2016. С. 189-207.

5. Головійчук Л.Т. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 3. С. 263–267.

6. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / А.А. Васильєв, Є.О. Гладкова, О.О. Житний та ін.; за заг. ред. проф. О.М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.

7. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / Ахмедов Махір Байрам огли, Бабенко А.М. та ін.; за заг. ред. В.Я. Конопельського, В.О. Меркулової. Одеса, ОДУВС, 2021. 452 с.

8. Кримінальний кодекс України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 20.04.2022).

УДК 343.62(043.2)

Шарко А.М., Овчаренко А.М., здобувачі вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Лисько Т.Д., к.ю.н.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

На даному етапі розвитку нашого суспільства є невирішені проблеми, які, здавалося б на перший погляд, не мають масового характеру. Проте, останнім часом, виявляється деформація такого соціально значимого інституту як сім'я. Базисом такого спотворення є переважно домашнє насильство, яке стало практично нормою. Тому і постає питання про порушення кримінальної справи стосовно членів сім'ї, які виявляють не повагу до інших осіб, що входять до сімейних відносин. Важливо дати визначення поняттю «домашнє насильство».

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» зазначено, що домашнє насильство – дії або бездіяльність фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [1]. А ст.126-1 Кримінального кодексу України (далі – КК України) визначає склад кримінального правопорушення та покарання за його вчинення [2].

За визначними законодавцем санкціями, домашнє насильство належить за ступенем тяжкості до нетяжких злочинів. Родовим об'єктом